

IVO ANDRIĆ'İN DRİNA KÖPRÜSÜ ADLI ROMANINDA DİNİ VE ETNİK ÇEŞİTLİLİKTEKİ İKİLİ ZITLIKLAR VE HİYERARŞİ

Özlem ULUCAN¹

Geliş: 27.08.2019 / Kabul: 18.03.2020

DOI: 10.29029/busbed.612009

Öz

Balkanlar, jeopolitik konumu ve etnik çeşitliliği nedeniyle akademik çalışmalarındaki seçkin yerini korumaktadır. Bununla beraber Ivo Andrić'e 1961 yılında Nobel ödülü kazandıran romanı *Drina Köprüsü*'nün olay örgüsüne ev sahipliği yapması, Balkanlar'ın gündemdeki yerini korumasını sağlayan önemli faktörlerden biri haline gelmiştir. Eser, Bosna ile Sırbistan'ı birbirine bağlayan *Drina Köprüsü*'nün etrafında beraber yaşayan Türk/Müslüman, Sırp/Hristiyan ve Yahudi asıllı vatandaşların yaklaşık dört asırlık panoramasıdır. Kitabın ana kahramanı, esere ismini veren *Drina Köprüsü* iken, köprüyle beraber etrafında yaşayan insanların kaderine, Balkanların değişim ve dönüşümünde etkin rol oynayan Osmanlı Devleti'nin, sonraları Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun etkilerine, feodal düzenden kapital düzene geçerken yaşanan sancılı dönemin milliyetçilik akımı ile birleşerek meydana getirdiği şaşkınlık, direnme veya uyum sürecine şahit oluruz. *Drina Köprüsü* ile ilgili uluslararası akademik camiadaki yüzlerce farklı çalışmanın yanında, Türkiye'de sınırlı sayıda çalışma yapılmış olup, bunlar genellikle ya eserin genel değerlendirmesi şeklinde veya Ivo Andrić'in eserindeki hoşgörüsü ve hümanist bakış açısı üzerine odaklanmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise, eserdeki etnik ve dini çeşitliliğin aslında hiyerarşik bir düzenle aktarılmış olduğunu, bunu yaparken yazarın bu eserde hümanist kimliğinden sıyrılıp, kendi ırkını ve dinini yüceltirken, ötekileştirdiği vatandaşların da dolaylı olarak konumlarını belirlediğini göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Ivo Andrić, *Drina Köprüsü*, Balkanlar, Dini ve etnik çeşitlilik, İkili zıtlık, Hiyerarşi.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, ozlemaydin@bingol.edu.tr, ORCID 0000-0002-3664-6415.

THE DICHOTOMY AND HIERARCHY IN THE BRIDGE ON DRINA BY IVO ANDRIĆ

Abstract

Due to its geopolitical position and ethnic diversity, the Balkans maintains its specific position in academic studies. In addition, hosting the plot of The Bridge on Drina by which Ivo Andrić won the Nobel Prize in 1961 has been among significant factors in maintaining the Balkans' position on agenda. The Bridge on Drina is panorama of Turkish/Muslim, Serbian/Christian, and Jewish citizens living together about four centuries around the Bridge on Drina that links Bosnia and Serbia. While the protagonist of the work is the Bridge on Drina, together with it, we witness the fate of the people living around, the influence of Ottoman Sultanate and the Austro-Hungarian Empire, both playing significant role in the change and transformation of the Balkans, and the process of confusion, resistance and adaptation stemming from the downturn of transition from feudal system to the capital one merging with the nationalist discourse of the time. There are hundreds of studies on the Bridge on Drina on international academic fields, however, the related studies in Turkey are limited and they are either on a general evaluation of on the work, or they mostly focus on tolerance and humanism of Ivo Andrić. The aim of this study is revealing that the ethnic and religious diversity in the work is narrated in a hierarchy, and leaving aside his humanist ideology, the writer promotes his own ethnicity and religion while indirectly determining the position of the citizens he otherized.

Keywords: *Ivo Andrić, The Bridge on Drina, the Balkans, The religious and ethnic diversity, Dichotomy, Hierarchy.*

Giriş

Balkanlar, jeopolitik konumu ve etnik çeşitliliği nedeniyle akademik çalışmalardaki seçkin yerini korumaktadır. Bununla beraber Ivo Andrić'e 1961 yılında Nobel ödülü kazandıran romanı *Drina Köprüsü*'nün olay örgüsüne ev sahipliği yapması, Balkanlar'ın gündemdeki yerini korumasını sağlayan önemli faktörlerden biri haline gelmiştir. Eser, Bosna ile Sırbistan'ı birbirine bağlayan *Drina Köprüsü*'nün etrafında beraber yaşayan Türk/Müslüman, Sırp/Hristiyan ve Yahudi asıllı vatandaşların yaklaşık dört asırlık panoramasıdır. Kitabın ana kahramanı, esere ismini veren Drina Köprüsü iken, köprüyle beraber etrafında yaşayan insanların kaderine, Bosna-Hersek'in değişim ve dönüşümünde etkin rol oynayan Osmanlı Devleti'nin, sonraları Avusturya Macaristan

İmparatorluğu'nun etkilerine, feodal düzenden kapital düzene geçerken yaşanan sancılı dönemin milliyetçilik akımı ile birleşerek meydana getirdiği şaşkınlık, direnme veya adapte olma sürecine şahit oluruz. Ivo Andrić'in *Drina Köprüsü*'ne konu olan etnik ve dini çeşitlilik ortamında, tasvir ettiği birlikte yaşama pratiği, kimilerine göre yazarın hümanist bakış açısı ve edebi yeteneğiyle birleşerek, başarılı bir şekilde aktarılmıştır. Kimilerine göre ise romandaki hoşgörü maskesi altındaki etno-milliyetçi ideoloji, Bosna Savaşları'ndaki etnik kıyıma ön ayak olan etkenlerden biri haline dönüşmüştür. Bu minvalde eserin edebi yönünden ziyade onu tarihi bir belge gibi değerlendirenler de olmuştur. Yazara ve portresini çizdiği döneme dair yaklaşımlar da bu varsayım üzerinden temellendirilmiştir. *Drina Köprüsü* ile ilgili olarak uluslararası düzeyde yüzlerce akademik çalışmanın yapılmış olmasına karşın, Türkiye'de sınırlı sayıda çalışma yapılmış olup, bunlar da eserin genel değerlendirmesi şeklinde veya Ivo Andrić'in eserdeki hoşgörüsü üzerine odaklanmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise, eserdeki etnik ve dini çeşitliliğin aslında hiyerarşik bir düzenle aktarılmış olduğunu, bunu yaparken yazarın bu eserde hümanist kimliğinden sıyrılıp, kendi ırkını ve dinini yüceltirken, ötekileştirdiği dine ve ırka mensup vatandaşların da dolaylı olarak konumlarını belirlediğini göstererek, bilhassa Türkiye'deki edebiyat çevrelerinde camiasına farklı bir bakış açısı kazandırmaktır.

Balkan Üçlemesi olarak bilinen serinin ikinci kitabı olan *Drina Köprüsü*'nün Türkçe çevirisini okumaya başlayanlar ilk olarak, kitabın çevirmenlerinden Hasan Ali Ediz'in, Ivo Andrić'in "engin hoşgörüsü" ile ilgili bir dizi methiyelerini içeren önsöz ile karşılaşacaklardır (Andrić, 2017: 9-10). Ediz, eserin en çarpıcı sahnesi olan isyancı Hristiyan köylünün, zalim Osmanlı ağasının emriyle dört saat süren işkencesi ve en ince ayrıntılarına kadar anlatılan kazığa oturtulma sahnesi içinse o günün şartları için bu durumun sıradan olduğunu, zaten hemen sonra göreve gelen iyi kalpli ve işini düzgün yapan ağa ile tekrar her şeyin eski haline döndüğünü öne sürer. Bu sahnenin Sırplar'ın belleğinden silinmesi mümkün değildir. Sırp mitolojisine göre, 1389 yılında, Osmanlıların, Kosova'da Sırp ordusuyla girdiği savaşta ordu kumandanı Prens Lazar'ın ölümüyle sonuçlanması, Sırpların bağımsızlıklarını kaybetmelerine sebep olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda ise, Lazar, bir Hristiyan sembolüne dönüştürülmüş ve Lazar'ın ölümü, Sırpların ölümüyle bağdaştırılmıştır (Sells, 1996: 31). Belli olayları milli meselelerle ilişkilendirip efsaneleştirmeyi seven Sırplar için Radisav sahnesi de tabiri caizse tuz biber olmuştur. Yıllar sonra Balkanlardaki savaşlarda Sırplar, tecavüze uğrayan Müslüman kadınlara, bu durumun aslında etnik kökenle ilgili olduğunu ve mevcut durumun Sırpların Boşnaklara ya da Hırvatlara üstünlüğünü ispat ettiğini ifade etmişlerdir (Janora, 2010: 54-56).

Nitekim yıllar sonra Michael Sells, bu sahnenin adeta “çarmıha gerilme” (Sells, 1996: 49) olayının bir tekrarı olarak algılandığını aktarırken, Lyndia Boose, Radisav’ın dört saatlik işkencesinin “Türklerin fallik güç simgesi” ne dönüşerek Bosna Savaşında binlerce Boşnak kadının aşırı milliyetçi Sırp tarafından tecavüz edilmesine temel teşkil ettiğini iddia eder (Boose, 2002: 85). Kaldı ki yazarın kendisi de her fırsatta; kâh aleni olarak, kâh üstü örtülü bir şekilde, Osmanlı hâkimiyeti ile beraber İslam ile tanışan ve Türklerle bir arada yaşayan Hıristiyanların travmasını ve ezikliğini gözler önüne sermekten çekinmemekte ve esasında ortak bir paydada buluşmanın mümkün olmadığını dile getirmektedir: “Aralarında gerçek anlamda bir iletişim ve anlaşma ihtimali olmayan iki dünya vardır” (Longinović, 1995: 1). Kitabın, William H. McNeill tarafından kaleme alınan, İngilizce versiyonundaki önsöz ise, Ivo Andrić’i desteklemenin ötesinde maalesef basmakalıp, oryantalist söylemlerle, okura öncelikle belli bir ideoloji aşılıp, *Drina Köprüsü*’nü de adeta iddialarına bir ispat niteliğinde sunmaktadır:

Drina Köprüsü, on dördüncü yüzyıldan on altıncı yüzyıla kadar Balkanlara zorbalıkla giren ve on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda aynı derecede zorbalıkla çıkarılan bir medeniyetin kuruluşunun ve devrilişinin simgesidir. O medeniyet, Ortodoks Rusya ve Batı Avrupa medeniyetine tamamen yabancı ve kasıtlı olarak düşman olan Osmanlı’dır. Çoğunluğunu Türk ve Müslümanların oluşturduğu Osmanlı’da, sürgün edilmiş Roman’larla beraber, Hıristiyan ve Yahudi halklar da vardır. Bunların tamamına Andrić’in kitabında büyüleyici bir tarzda az malzemeyle yer verilir ve okur için, kendi ülkesi Bosna’da, Osmanlı medeniyetinin kuruluşunun ve yıkılışının hissettirdiklerini, tüm derinliğiyle inandırıcı bir şekilde resmedilir.²

Bu önsöz, hiçbir antropoloğun ve hiçbir tarihinin Andrić’in seviyesine ulaşamadığına dair bir dizi övgüyle devam eder. Radisav’ın isyanına gelince, McNeill’e göre Osmanlı’nın yıkılacağına anlaşılması ile komşu Hıristiyan İmparatorlukların muhtemel hedefine dönüşen Bosna’daki dini çeşitlilik, elbette patlamaya hazır bomba niteliğindedir. Mevcut şartlar, dinler ve devletlerarasındaki ilişkiler göz önüne alındığında, Ivo Andrić tarafından aktarılan ezilmiş bir Hıristiyan köylünün isyanı, hem Rusya’da hem Avusturya’da

² Çeviri bana aittir. “It is, rather, a symbol of the establishment and the overthrow of a civilization that came forcibly to the Balkans in the fourteenth to sixteenth centuries and was no less forcibly overthrown in the nineteenth and twentieth centuries. That civilization was Ottoman – radically alien to, and a conscious rival of both Orthodox Russia and the civilization of western Europe. It was predominantly Turkish and Moslem, but also embraced Christian and Jewish communities, along with such outlaw elements as Gypsies. All find a place in Andrić’s book; and with an economy of means that is all but magical, he presents the reader with a thoroughly credible portrait of the birth and death of Ottoman civilization as experienced in his native land of Bosnia” Ivo Andrić, *The Bridge on the Drina*. Çeviren Lovett F. Edwards. Chicago: University of Chicago Press, 1977, s.1.

sempati ile karşılanmıştır (hem Ortodoks hem Katolik mezheplerde) (Andrić, 1977: 2). *Drina Köprüsü* ile ilgili yazılan Türkçe makalelerin ekseriyetinde de yazara ve esere dair hoşgörü dolu ifadeler³ rastgelen bir araştırmacının, bu bakış açısından sıyrılarak eseri eleştirel gözle değerlendirmesine pek fırsat kalmayacaktır. Hâlbuki iddia edilenin aksine, birlikte yaşayan farklı etnik kökenli insanların hikâyesini aktarırken yazar, Sırp milliyetçiliğinin etkisi ve Hıristiyan-Batı üstünlüğü ön kabulü ile en “hoşgörü” dolu sahneleri aktarırken bile hiyerarşik bir yol izleyerek, ikili zıtlıklar oluşturmuştur. Bunu yaparken bilginin kaynağı, üstün Hıristiyan/Sırp, gelişmeleri takip etmeye çalışırken bocalayan Müslüman/Türk ve ezik-paragöz imgeleri oluşturmuştur.

Eserdeki ikili zıtlıklara ve hiyerarşik düzene değinmeden evvel, yazarın doktora tezine göz atmak, yazarın ideolojisine dair fikir edinilmesinin yanında, yazar-eser arasındaki organik bağdan dolayı, *Drina Köprüsü*'nün de daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Yazarın 1924 yılında tamamladığı “Türk Yönetimi Altındaki Bosna’da Din Hayatının Gelişimi”⁴ başlıklı tezi, esasında sonraki tüm çalışmalarına ışık tutacak niteliktedir. Nitekim tezinde durum tespiti yaparak genel çıkarımlarda bulunduğu etnik çeşitliliğe dair görüşlerini, sonraki çalışmalarında kurgu şeklinde yeni bir formatta sunacaktır. Ivo Andrić ve eserleri üzerinde çalışan akademisyenler de söz konusu doktora tezinin, *Drina Köprüsü*'nün dayanak noktası olduğunu belirtmişlerdir.⁵ Yazar da tezinin ön sözünde, mevcut çalışmasındaki yönteminin farklı formlarda yazdığı sonraki eserlerinde kullandığını ifade etmiştir (Andrić, 1990: 1).

³ Bunlardan bazıları: Musa Demir, İvo Andrić’in *Drina Köprüsü* Adlı Romanında Osmanlı Algısına Genel Bir Bakış, *Avrasya Etüdüleri* 50/2016-2 (453-470). Abdurrahman Kolcu, İvo Andrić ve *Drina Köprüsü* Romanı, *TÜBAR-XIV-/2003-Güz*, (219-245). Sibel Bayram, İvo Andrić’in *Drina Köprüsü* Adlı Romanı Bağlamında Hayatlara Uzanan Köprüler, *Köprüler*, *Journal of Turkish Studies* 9 (Volume 9 Issue 9):271-271 (2014). Muharrem Kaya, *Drina Köprüsü* ve El Greko’ya Mektuplar Romanlarında ‘Öteki’ Türkler, Müslümanlar, Hürriyet Gösteri, sayı: 313, Temmuz-Ağustos-Eylül 2014, s. 90-110. Türk edebiyatında, *Drina Köprüsü* ile ilgili farklı görüş ifade edilen tek çalışma ise bir akademisyen tarafından kaleme alınan, birkaç farklı ülkeye ait edebiyat eserinde Osmanlı-Türk ve İslam İmgesi’nin incelendiği bir araştırma yazısıdır: <https://balkangunlugu.com/2013/03/18/srp-karada-hrvat-ve-makedon-edebiyatlarında-osmanli-tuerk-ve-slam-mgesi/> 23.07.2019.

⁴ Almanca yazılmış olan bu tezin orijinal adı “Die Entwicklung des Geistigen Lebens in Bosnien unter der Einwirkung der Türkischen Herrschaft” dir. Bu makalede tezin İngilizce çevirisinden faydalanılmıştır. (The Development of Spiritual Life in Bosnia under the Influence of Turkish Rule, ed. and trans. Zelimir B. Juricic and John F. Loud (Durham: Duke University Press, 1990).

⁵ Granit Zela, Myth and History in the “The Three-Arched Bridge” and “The Bridge on the Drina” of Ismail Kadare and Ivo Andrić, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies* MCSER Publishing, Rome-Italy, Vol 5 No 3 S1 December 2016, 195.

Bilindiği üzere Balkanlarda kimliğin en önemli belirleyicisi dindir (Sadoğlu, 2016: 7-8). Bölgenin sürekli çatışma veya savaşlarla anılma nedeni de farklı dinlere ve etnik kökene mensup insanların daha çok dış güçlerin dahli ile çatışmaya sürüklenmesidir. Bilhassa 19. yüzyılın sonlarına doğru etnik kimliğiyle ön planda olan Ortodoks Kilisesi, Balkanlar'daki milliyetçilik anlayışının şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Buna dayanarak, Sırlar, Ortodoksluk ve Sırpılık arasındaki ayrılmaz bağı dile getirerek, Bosna'yı Sırp vatani, Boşnakları da Müslüman olmuş Sırlar olarak görür (Sadoğlu, 2016: 7-8). Ivo Andrić ise, Bosna'nın fethiyle beraber toplu olarak İslamiyet'i kabul eden Bosnalıları tasvir ederken "din değiştiren" (convert) ifadesi yerine "asimile olmuş" (Andrić, 1990: 67) ifadesini tercih eder. Sırp-Hırvat dilbilim alanından ve Batı kültüründen yoksun Boşnak Müslümanların, sadece Türkçe (veya Arapça ve Farsça olabilir) kaynaklara bağımlı olduğunu öne sürer (Andrić, 1990: 46). Bu insanların manevi ve entelektüel anlamda ürettiklerinin konuşmaya değer nitelikte olmadığını vurgular (Andrić, 1990: 67). Epik roman tarzında yazılmış olan *Drina Köprüsü*'nün "bilimsel" bir formata büründürülmüş doktora tezinde yazarın, İslam'a ve Müslümanlara dair hazımsızlığını çok net bir şekilde görmek mümkündür. Tezde, din değiştirmeyip Hristiyan kalanlar ve İslamiyet'i kabul edenler Njegos tarafından şöyle betimlenir: "Aslanlar toprak işçilerine, namert ve açgözlüler Türk'e dönüştü" (Andrić, 1990: 20). Görüldüğü üzere Türk ve Müslüman tabirleri birbirinin yerine kullanılacak kadar bütünleşmiş, bununla beraber, Sırp ve Boşnaklara dair yapılan tanımlamaların neredeyse hepsinde asil-sefil, üstün-aşağılık ikilemleri şaşmayan bir hiyerarşik düzende ve Sırların lehine olacak şekilde tasarlanmıştır. Yazarın, Doğu-Batı, Hristiyan-Müslüman, bilge-cahil gibi ikilemler üzerinden oluşturduğu parametreler, Hristiyan Batı'nın tartışmasız üstünlüğü ön kabulü üzerine kuruludur ve dolayısıyla oluşturulan hiyerarşik düzen ve ikili zıtlıklarda, Müslümanlar/Türkler, Hristiyan Batı'nın tersine, geri kalmış ve gelişime kapalı olarak tasvir edilmiştir. Böylece, Müslüman Türklerin kültürel yönü görmezden gelinmiştir. Yine doktora tezinde yazar, Bosna'nın coğrafi olarak iki farklı Sırp-Hırvat bölgesinin ve Avrupa kültürünün iki farklı noktasının ortasında olduğunu, Hristiyan Batının kültürel gelişimin doğal bir parçası olma rolünü İslam'la beraber yitirdiğini iddia eder. Hatta Türk egemenliği boyunca İslam'la tanışan Bosna'nın, Hristiyan Batı'ya karşı "kuvvetli bir zırlı" giydiğini aktarır (Andrić, 1990: 17). Özetle, söz konusu tezinde yazar, Türk hâkimiyeti altında, Bosna'nın kabuğuna çekilmiş, karanlık yaşamından söz ederken her fırsatta Müslümanları hakir görmeyi ihmal etmez. İnsanları cehaletin karanlığından hakikatin ışığına yönlendirecek olan Ivan Franjo Jukić (19. yüzyılda yaşamış olan Fransız'ken bir reformcu ve yazar) (Andrić,

1990: 53) elbette şahsında tüm Hristiyanları temsil edercesine kutsal bir amaca odaklanmıştır. Andrić'e göre, "karanlık" ve "izole edilmiş" Bosna'nın kurtuluşu ancak bir Hristiyan reformcunun eliyle olacaktır. Nitekim İslam medeniyetinin Hristiyan topraklardaki hâkimiyeti, beraberinde Bosna'nın kültürel kimliğinde tahriplere yol açmıştır (Longinović, 1995: 1). *Travnik Günlüğü* adlı eserinde yine belli bir hiyerarşik düzen sistematigi izleyen yazar, Batı Medeniyetini temsil eden ve şehirde kendini sürgünde hisseden entelektüel Batılı konsolosların küçümseyici tavırları karşısında Müslümanları yeniliklere kapalı, bağnaz, temizliğine dikkat etmeyen, nefret dolu karakterler olarak resmeder (Andrić, 1963: 27,37,39).

Drina Köprüsü'nde yazar, yukarıda örneklendirilen dini ve etnik ikilem/hiyerarşiyi, tezinin ön sözünde belirttiği üzere, kurgu vasıtasıyla ve hoşgörü perdesi altında tekrar sunmuştur. Böylece yazar, Drina Köprüsü ile beraber Doğu ile Batı arasındaki jeopolitik konumundan dolayı Bosna'yı da bir nevi köprü gibi görüp, metafor olarak kullanmıştır. Kitaptaki tüm bölüm ve hikâyeler bir şekilde köprü ile ilişkilendirilmiştir. Vişegrad kasabasının en önemli yeri olan köprü, yaklaşık dört asırlık tarihin şahidi olarak, kuruluşundan itibaren hem farklı etnik-dini kökenden olan köylülerin hem canını yakmış, hem onların buluşma noktası olmuş ve böylelikle paradoksal bir konuma sahip olmuştur. Doktora tezinde olduğu gibi, Osmanlı hâkimiyeti altında İslamiyet'i benimseyen Bosnalılar, yazar tarafından "Türk" olarak nitelendirilmiştir. Aynı toprakları paylaşan Türk ve Sırp veya Müslüman ve Hristiyan ortak tarihi, efsanelerle ve bölgeye has günlük rutinlerle renkli bir tablo olarak önümüze çıkmaktadır. Fakat bu tabloda iyi, erdemli mantıklı, sempatik, bilimsel Hristiyan/Sırp karşısında zalim, akla hayale gelmez şeylere inanan, cahil Müslüman/Türk imajı vardır. Yahudilere gelince, İngiliz Edebiyatı'nda örneğine sıkça rastlanan türden, pek çok Hristiyan'ın tarih boyunca hakir gördüğü, miskin ve paragöz olarak karşımıza çıkmaktadır.

Drina Köprüsü'ne yazar Vişegrad'daki yaygın Sırp-Ortodoks ve Türk-Müslüman efsaneleriyle başlamıştır. Osmanlı hâkimiyetindeki Bosna'da, köprü, kuruluş aşamasından itibaren aktarılan efsanelere göre yeni doğmuş ikiz bebeklerin köprünün sütunlarına gömülmesinden, bir Hristiyan şehidi ve kahraman olan Radisav'a kadar birçok cana mal olmuştur. Türk ve Sırp çocuklarının köprüye dair birbirinden farklı efsaneler konusunda hiç kavga etmediğini belirten yazar, hemen birkaç satır önce Sırp çocuklarının inançlarının Türk'ler tarafından nasıl küçük görüldüğünü şöyle ifade eder:

Yaz aylarında taşlı kıyıda balık tutan çocuklar bilirler ki, bu izler eski zaman savaşçılarındır. ... Bu izler yalnızca Sırp çocuklar için Şarats'ın (Kralieviç Marko'nun alaca atı) nal izleridir. ... Müslüman çocukları ise onların Kralieviç Marko'nun atının izleri olmadığını bilirler. (Çünkü bir Hristiyan piçinin böyle bir gücü ve böyle bir atı nasıl olabilir?) (Andrić, 2017: 18).

Sırp çocukların, Türk çocuklarının efsanelerine dair herhangi bir düşüncesine yer verilmemişken, parantez içinde de olsa mağdur ve küçümsenen Hristiyan imajı çizilmiş fakat efsaneleri hor görülen Sırp'ların ileriki bölümlerde efsanelerinde bile gerçek kaynaklardan esinlendikleri ispat edilirken, Türklerin efsanelerini çürütecek olayların vuku bulması yine yazarın ikili zıtlıklarla oluşturduğu hiyerarşik düzene delil olacaktır. Nitekim kitabın bir bölümünde, tüm detaylarıyla aktarılan köprü inşaatında haksız yere çalıştırıldıklarını düşünüp köylüleri bilinçlendirmeye çalışan ve zalim Osmanlı ağasına başkaldıran Radisav'ın tüm kasabalıların gözü önünde dört saat süren akıl almaz işkencesi ve ölümünün ardından, adeta bir Hristiyan şehidi ve kahraman olarak gömülmesi Sırp çocukların efsanelerinin dayanak noktasıdır (Andrić, 2017: 36-58). Hatta yılda bir kez mezarının bulunduğu tepeye bir ışık indiğini iddia eden kadınların söylediklerinin doğruluğu, o gece kasabaya gelen birçok yolcunun tepede bir ışık görmesiyle teyit edilir. Türk çocuklarına göre ise aynı tümsek din uğruna şehit düşmüş, küffar ordusuna karşı Drina geçidini korumuş Şeyh Turhan'a aittir. Küffar tekrar gelecek olsa şeyh Turhan tekrar tümseğin altından kalkıp onlara geçit vermeyecekmiş (Andrić, 2017: 20). Şeyh Turhan'a dair kitabın sonraki bölümlerinde yazılan tek şey şudur: Avusturya Macaristan İmparatorluğunun Bosna'yı işgali haberi yayılınca halkı silahlı direnişe ikna etmeye çalışan Osman Efendi Karamanliya, insanları motive etmek için köprü'nün bir evliya tarafından korunduğunu hatırlatır ve insanların bu konudaki tepkisi şöyle aktarılır: "Vişegradlı Türkler bu hikâyeyi ondan iyi biliyorlardı. ... Yalnız yaşantı ile masalı birbirine karıştırmak, hiç bir canlı'nın kendilerine yardım edemeyeceği bir durumda ölülerin yardımına bel bağlamak istemiyorlardı" (Andrić, 2017: 127). Sonuçta Avusturya Macaristan ordusu tüm ihtişamıyla kasabaya geldiğinde karşılaştıkları şey evliyanın direncinden ziyade, tartışma sonucu direnişe karşı çıktığı için yine bir Müslüman olan Osman Efendi tarafından köprüye kulaklarından çivilenmiş Ali Hoca'dır. İşgal güçlerinden bir asker vahşice çivilenmiş Ali Hoca'yı incitmeden tedavi edip yaralarını sarar. Ali Hoca ise rüyadaymış gibi adamın kolundaki beyaz bandın üzerindeki kırmızı haç işaretine bakar (Andrić, 2017: 128-129). Böylece hem Türk efsanesinin tamamen gerçekten uzak olduğu ispat edilir hem de Müslümanların kendi içlerinde farklı fikirler karşısında gösterdikleri akıl almaz insanlık dışı tepki, bunun yanında işgal etmeye geldiği topraklara attığı ilk adımda şefkat elini uzatan bir İmparatorluk

örneği gözler önüne serilir. Andrić gençliğinden itibaren sömürgeci güçlere karşı tavrını net olarak gösterip bu nedenle hapse girmiş olsa da⁶, öyle görünüyor ki söz konusu bir Müslüman ve Hıristiyan bir işgalci güç olunca tercihini işgalcilerden yana kullanmıştır.

Romanın ilk bölümlerinde köprü inşaatına dair yazılanlar, yazarın hümanist (?) bakış açısı ve aktarmış olduğu iddia edilen sözde “hoşgörü” sahnelerinin aksine, köprüye ve onu inşa ettiren Osmanlı’ya karşı nefret duygusunu açığa çıkarıyor. Köprü kurulduğu günden itibaren zalim Osmanlı ağasının despot uygulamaları yüzünden “sanki kasabanın ve ülkenin üstüne anlaşılmaz bir ağırlık çökmüştü” (Andrić, 2017: 20). Yolcular bile Drina yolundan geçmekten korkuyor, çünkü yakalanan yolcular zorla köprü inşaatında çalıştırılıyor, Hıristiyan delikanlılar çalışmamak için ormanda gizlendiklerinde, seymenler onların yerine evden bir kadın götürüyor (Andrić, 2017: 34). Osmanlı Devleti’nin bölge halkının refah seviyesini arttırmak için yaptırmış olduğu köprü’nün inşa aşamasındaki tasvire bakılırsa, mağdur ve haksızlıklar karşısında çaresiz kalmış Hıristiyan köylü, bunun yanında köylüye fayda sağlayacak olan hizmeti bile zorbalıkla getiren Osmanlı devleti ikilemi ortaya çıkacaktır. Bu durumdan şikâyetçi olan yalnızca Hıristiyanlar da değildir. Mevcut hizmetten Müslümanlar da hiç hoşnut değildir. “Köprüye de, vezire de lanet ediyorlar, onları bu beladan kurtarıp eski sükûn ve rahatlarına kavuşturması için Allah’a dua ediyorlardı” (Andrić, 2017: 33). Bunun yanında, köprüyü inşa ettiren aslen Vişegrad’lı Sokullu Mehmed Paşa’nın amacı Andrić’e göre, bu sayede memleketinden ayrıldığı günden beri içinde var olan, göğsünü ikiye bölen ve her geçen gün artan sızıyı dindirmektir (Andrić, 2017: 38). Aktarılanlara bakılırsa, köprü yapılmaya başlandığı günden itibaren, Sadrazamın sızısını dindirmek bir yana, köylülerin birçoğunun gönlünde yaralar açmıştır:

Bu olaylar, Türklerden çok daha fazla kasabadaki Hıristiyanları etkiliyordu. Ama onlara kimse düşüncelerini sormuyor, onlar da hoşnutsuzluklarını gidermeye cesaret edemiyorlardı. İşte üçüncü yıl da geçmişti. İnsanlar yine atlarını, öküzlerini ve emeklerini bedavadan bu yapıya vermişlerdi. Sadece Vişegrad’lı Hıristiyanları değil, komşu üç kadılıktaki halkı da toplamışlardı. Abid ağanın atlıları her yanı dolaşıp, Hıristiyanları topluyordu. Köylü olsun, kentli olsun hepsine köprüde çalışmaya sürüklüyorlardı. Onları uykularında bastırıp, tavuklar gibi yakalıyorlardı (Andrić, 2017: 33-34).

⁶ Ivo Andrić, Mlada Bosna (Ulusal Devrim Gençlik Örgütü) üyesi olarak, Avusturya-Macaristan işgalindeki vatanında, Slavların ancak dini inanç farklılıklarını bir kenara bırakarak tek vücut olduklarında kurtulabileceklerini savunmuş, hatta Avusturya- Macaristan veliahdına düzenlenen saldırı sonrası, işgalci güçlere karşı tutumundan dolayı tutuklanıp hapis yatmıştır.

Tüm bu yaşananları analiz edip halkı isyana çağıran Radisav ise köprü bahanesiyle bu ağır şartlar altında Hıristiyanların “köklerinin kurutulacağını” öne sürerek, köprünün Hıristiyanların değil yalnızca ticaretle uğraşan Türklerin işine yarayacağını bildirir (Andrić, 2017: 37). Kazığa ilk geçirildiğinde, ölüp ölmediğini kontrol edenler, kan içinde kalmış adamın hırlayarak “Türkler, Türkler. ...Köprüdeki Türkler... köpekler gibi geberin... köpekler gibi...”(Andrić, 2017: 55) dediğini duyar ve Radisav bu haklı davasında akıl almaz işkencelerle canını feda ederek, sağ iken asla elde edemeyeceği kutsal bir şöhrete kavuşur. Bir “din kurbanı” (Andrić, 2017: 59 olan Radisav ile ilgili soru soran çocuklara annelerin cevabı ise yaşanan travmanın boyutunu gözler önüne sermektedir: “Sessiz ol canım benim, sessiz ol ve anneni dinle. Yaşadığım sürece o lanetli Türklerden uzak dur” (Andrić, 2017: 59). Eserin en çok yankı uyandıran ve yıllar sonra ülkedeki radikal milliyetçilere dayanak olacak bu sahnesinin tohumları, Andrić'in, Osmanlı Devleti'nin zorbalığını ve bu durum karşısında, ezik Hıristiyan köylülerin tutumunu aktardığı doktora tezinde atılmıştır. Zalimliği yüzünden görevden alınan Abid ağanın yerine gelen Arif Bey, selefinin aksine iyi huylu ve çalışkandır ancak ne yaparsa yapsın Abid ağanın zalimlikleri hafızalardan silinmeyecektir. Nitekim olanların Hıristiyanlar açısından vahametini pekiştirmek için Andrić, bir başpiskoposun, kutsal kitabının son sayfasına, dayatılan angaryalardan dolayı Hıristiyanların korku içinde olduğunu yazdığını da aktarmıştır (Andrić, 2017: 67).

Andrić'in *Drina Köprüsü*'nü hiyerarşik bir yöntemle kurguladığının ve böylece iyi-kötü, mağdur-zalim gibi zıtlıklarla bir tarafı hedef haline getirirken diğer tarafı kutsamasının bir diğer kanıtı da, on dokuzuncu yüzyılın başlarında Kara Corc isyanının başladığı yılları aktarma biçimidir. Bu dönemde isyan çıkaran Sırp'ların haklılıklarını “zarar görenler ve sömürülenler zekâlarını ve çılgınlıklarını istedikleri yönde kullanabilirler” (Andrić, 2017: 90) cümlesiyle teyit ederken, tüm mal varlıkları isyancılar tarafından yakılmış ve göç etmek zorunda bırakılmış Türk ailelerinin “etrafa kin ve nefret duyguları” (Andrić, 2017: 91) yaydıklarını ifade eder. Yani yazara göre Sırp'ların isyanının haklı gerekçeleri vardır ve suçlu olan mal varlıkları Sırp'larca ateşe verilerek göç etmek zorunda bırakılan Türklerdir. Çünkü öfkelerinden dolayı insanları olumsuz etkilemişlerdir. Hemen sonrasında aktarılan sahne ile bu görüş bir kez daha pekiştirilir: Suçsuz masum bir Sırp gencini sırf şarkı söylediği için yakalayan Türklerin “kalbi nefretle doluydu, öç alma duygusuyla tutuşuyorlardı. İstediklerini öldüremedikleri için ellerine geçirdiklerini öldürmek istiyorlardı” (Andrić, 2017: 93). Sırf Sırp isyanına dair bir şarkı söylediği için öldürülen Mile öksüz, sefil ve masumdur. Mile ile beraber iftiraya uğrayıp öldürülen bir diğer

masum da ihtiyar Yelisey'dir. Bu iki suçsuzun ölümünün ardından isyancılarla ilgisi olan veya olduğundan şüphe edilenlerin “pek azı sağ kalıyordu.” (Andrić, 2017: 97). Genç, öksüz, sefil ve masum bir Sırp gencin ve çaresiz bir ihtiyarın karşısına, gözünü kan bürümüş, haklı haksız ayırt etmeden Sırları katleden Türk imajı çizerek, yazar, olayı hem Sırlar açısından dramatize etmeyi, hem Türklerin zulümlerinin (!) boyutunu aktarmaya çalışmıştır. “Fakir, masum ve cahil” (Andrić, 2017: 97) Mile ve Yelisey ile beraber bir sürü insanın canına mal olmuştur bu zulüm. Zaten büyük olaylarda hep garibanların canı yanar (Andrić, 2017: 97). Rahip Mihaylo'da süregelen Sırp düşmanlığından dolayı öldürülür ve böylece olaya tekrar dini bir boyut kazandırılmış olur. Ölen masum Sırlara bir de rahip eklenir. Mağdur Hristiyan Sırp/zalim Müslüman Türk imajı kitabın sonuna kadar benzer şekilde aktarılır.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun kasabaya girmesiyle beraber, şehrin ileri gelenleri ve din temsilcilerinin, kasaba halkı adına Avusturya Albayını karşılamaları gerektiği haberi gelir. Bu bölümde, yazarın, farklı dini liderlere ve şehrin ileri gelenlerine dair tasvirleri doktora tezinde ileri sürdüklerinin adeta ete kemiğe bürünmüş halidir. Kafası Türkler tarafından kesilen Rahip Mihaloy'un oğlu Rahip Nikolay, “ruhani bir reis, bir hizmetkâr vefası ve bir prens vakarı” (Andrić, 2017: 134) ile cemaatini elli yıldır idare eder. Tüm din mensuplarına eşit mesafede duran bu adil rahip, kendinden önce ya da sonra gelenlerden hiçbirinin görmediği saygı ve sevgiye mazhar olmuş, herkesin gözünde “Hristiyanlığın ve Sırların” temsilcisi olarak görevini başarıyla devam ettirmiştir. Uzun boylu ve çok güçlü bir adamdır. Rahip Nikolay'ın hemen yanında Molla İbrahim oturur. Uzun boylu, zayıf, kekeme, ürkek biri olarak tasvir edilen Molla İbrahim “öteki hocalar gibi pahalı muskalar, dualar satmaz” (Andrić, 2017: 135). Merhameti dillere destan olan bu diğer gam hoca ömrünü başka Müslümanların mutluluğuna adanmıştır. Müderris Hüseyin Efendi, kasabada en çok kitaba sahip olan ve kendisine Arap hocasından miras kalan kitaplarını, kapalı bir sandıkta muhafaza eden, “ara sıra da okuyan,” “kitabın ne olduğunu bilmeyen cahillerin gözünde” değeri yüksek bir zattır. Kasabanın belli başlı olaylarını defterine not ettiği için kasabalılar gözünde “harikulade bir insan” olan Müderris, dört beş yıl içinde küçük defterinin sadece beş sayfasını doldurmuş, bu nedenle “defteri, kendini beğenmiş bir ihtiyar kız gibi, boş, kuru ve verimsiz kalmıştır” (Andrić, 2017: 136). Vişegrad'ın dördüncü ileri geleni Hahambaşısı David Levi, zeki ve ince espirili dedesinin bu özelliklerinden mahrum, sarı benizli, zayıf bir adam olarak çıkar karşımıza. Olduğundan heybetli görünmek için kalın çuhadan yapılmış bol elbiseler giyen Hahambaşısı için “zayıf ve güçsüz” olduğu için topluma karışmak büyük bir işkencedir. Şehrin ileri gelenleri ile ilgili tasvirler,

Andrić'in ideolojisine dair ipuçları taşır. Güçlü bir fiziği, parlak zekâsı, adaleti, herkese kol kanat geren ve herkesçe sevilen özellikleriyle Rahip Nikolay, piramidin en üstünde yer alır. Molla İbrahim, diğer dindaşları gibi insanların inançlarını sömürmeyen, yardımsever, kekeme, zayıf bir adam olarak karşımıza çıkar. Müderris Hüseyin, sahip olduğu kitapları ve konumu dolayısıyla köylülerin gözünde olduğundan çok farklı bir imaja sahip, mesleğinin gerektirdiği entelektüel donanımdan yoksun, müderrisliği ve bilgisi gösteriştten ibaret bir karakterdir. Hahambaşısı David Levi, ise hem bedensel hem ruhsal yönden zayıf, ezik bir karakter olarak resmedilmiştir. Mevcut sıralamadaki hiyerarşi aşıkârdır: Güçlü, entelektüel, adil, sempatik Hristiyan Rahip Nikolay; zayıf, kekeme, (din kardeşlerine karşı) yardımsever, merhametli Molla İbrahim; Müderris olarak görev yapan ama mesleğinin gerektirdiği vasıflardan yoksun Hüseyin Efendi; aciz, soluk benizli, güçsüz, pek zeki olmayan ve zarafetten anlamayan Hahambaşısı David Levi. Hristiyanların ve Sırp'ların temsilcisi Rahip Nikolay bir liderin sahip olması gereken tüm güzel özelliklere sahip, herkesçe sevilen bir karakterdir. Molla İbrahim, zayıflığı ve kekemeliğinin yanında özellikle diğer Müslümanlara karşı özverili bir karakterdir. En azından diğer dindaşları gibi dini duyguları sömürmez. Müderris Hüseyin, sahip olduğu konum ve kitaplarından dolayı kazandığı saygınlığın hakkını veremeyen bir utanç abidesi iken, David Levi, bilhassa İngiliz edebiyatında karşılaşmaya alışkın olduğumuz "sefil, aşağılık" Yahudi imajına uygun bir karakterdir. Kitabın sonraki bölümlerinde para hırsıyla yanıp tutuşan bir başka Yahudi gencin, hak etmediği paranın peşine nasıl düştüğünü aktararak (Andrić, 2017: 163), Andrić "paragöz" Yahudi imajını da böylece çizmiş olacaktır. Ticaretle uğraşıp, büyük paralar kazandıktan sonra iflas eden Lotika'da bir Yahudi olarak parayla olan bağı doğrultusunda tasvir edilmiştir.

Söz konusu hiyerarşik düzen, yirminci yüzyılda yine değişmez. Bu dönemde, dünya düzeninde meydana gelen büyük dönüşüm ve değişimden payını alan Saraybosna'da okuma salonlarını "ilkin Sırp'lar, sonra Türkler, en son da Museviler" (Andrić, 2017: 233) açar. Yine, Avusturya İmparatorluğu'nun şehre getirdiği yeniliklerden hiç birini kabul etmeyen Ali Hoca'ya göre, borularla tahliye edilen su, "ne içmeye, ne abdest almaya" yarar (Andrić, 2017: 228). Kasabaya Avusturyalılar vasıtasıyla gelen yenilikler, eserdeki en ileri görüşlü Müslüman olarak tasvir edilen Ali Hoca tarafından, geçerli bir nedeni olmadan reddedilir. Gerçi diğer kasabalılar, ilk zamanlar yadırgasalar bile, tüm yeniliklere zamanla adapte olurlar ancak, yine de okuma salonu örneğinde görüldüğü üzere, bu şeref önce Sırp'lara aittir. Museviler listenin sonundaki yerlerinden hiç ödün vermemişlerdir. Müslümanlara gelince, en akli başında olanlarının bile anlamsız

dirençlerine rağmen, mevcut dünya düzenine bir şekilde ayak uydurmak için çabalamışlardır. Bununla beraber Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna'daki hâkimiyetinden dolayı rahatsızlığı herkesçe malum Ivo Andrić, Osmanlı dönemiyle kıyas edince, Avusturya hâkimiyetinde, insanların her yönden daha rahat olduğunu açıkça dile getirmiştir (Andrić, 2017: 188-189). Bir köprü inşaatında veya bir isyan anında, Osmanlılarca, onlarca masumun canına nasıl kıyıldığını aktaran Andrić, 1912-13 Balkan savaşlarına gelince, itinayla şu cümleleri sarf etmiştir: Osmanlılar ile dört Balkan devleti arasında patlak veren savaş, "Hıristiyan ve Sırların zaferiyle sonuçlanmış" ve bu zafer "Kapiya'da hiçbir baş kesilmeden" (Andrić, 2017: 247) elde edilmiştir.

Yirminci yüzyılın başları, kapital düzenin işleyişi için sömürgeci devletlerin egemenlik yarışının yanı sıra, I. Dünya savaşı ve milliyetçilik ideolojisinin etkisiyle çalkantılı bir dönemdir. Bu dönemde, Sosyalist ideolojinin heyecanının, eğitim için dünyanın farklı ülkelerine gidip, tatilde memleketlerine dönen gençler tarafından kasabaya nasıl taşındığını ironik bir dille aktaran yazar, bir kez daha, ikili zıtlıklar ve hiyerarşik düzen sistematüğinden kendini alıkoyamaz. Mevcut düzene dair tartışmaya giren Sırp genç Toma Galus ve Müslüman genç Fehim Bahtiyaroviç arasındaki diyalogda, söze, Müslümanların çoğu kez yanıldığını iddia ederek başlayan Galus, Müslümanların bilime istidadı ve meylinin olmadığını öne sürerek, onların sadece savaştan ve idareden ibaret, tek yönlü ve mevcut dünya düzenine ayak uyduramayacak kadar aciz olarak tasvir eder. Fakat bu insanlar için değişimin yolu da yoktur Galus'a göre, çünkü Müslümanlar ancak bu şekilde hayatta kalabilirler. Adeta, Ivo Andrić'in sözcüsüyümüş gibi duran Galus'un ithamları ve iddiaları karşısında, Bahtiyaroviç "öylesine yavaş konuşuyordu ki, ...ancak tek tük... birbirini tutmayan kelimeler işitilebiliyordu" ve "Galus'un sesi çok daha yüksek ve anlamlıydı" (Andrić, 2017: 266).

Sonuç

Yukarıdaki örneklerden de açıkça görüldüğü üzere, Ivo Andrić, içinde bulunduğu ortamı tasvir ederken, milliyetçi duygularının etkisi altında kalmıştır. Bununla beraber, Batıya has müzmin Oryantalist bakış açısıyla, daima ikili zıtlıklar oluşturup, Osmanlı Devleti'ne ve beraber yaşadığı Müslümanlara isnat ettiği olumsuz özellikler üzerinden, yeniliklere açık, hoşgörülü, adil Sırp/Hıristiyan kimliği inşa ederken, değişime karşı direnen, zalim ve hoşgörüsüz olarak resmettiği Türk ve Müslümanları hedef haline getirmiştir. Yazarın mevcut bakış açısının oluşmasındaki etkenlerden biri, şüphesiz yaşadığı dönemdeki tarihsel olaylar ve yazarın konumudur. Osmanlı Devleti on sekizinci yüzyıldan

itibaren, Batı'nın nezdindeki kültürel saygınlığını yitirmiştir. Bunun yanında Balkanların dönüşüm süreci “Batı’ya doğru ilerleme” yahut “Doğu’ya doğru gerileme” seçenekleriyle (Kuytov, 2015: 9-10) değerlendirilmiş, böylece “uygar” Batı ve “barbar” Doğu söylemleri(Andrić, 2003: 9-10) bölgenin kaderini tayin edecek derecede somut ve değişmez ölçütler olarak sunulmuştur. Yazarın yetiştiği çevre, eğitim durumu ve çalışma hayatı göz önüne alındığında, Batılı bakış açısını tamamen benimsediği hatta “Batılı yazar” (Wayne, 1995: 190) olarak değerlendirildiğini görüyoruz. Tüm bunlar, şüphesiz yazarın ideolojisinde ve yazdıklarında etkili olmuştur. Eric Hobsbawn’ın ifade ettiği gibi tarih, bilhassa milliyetçi ideolojilerin, istedikleri gibi at koşturup, sonra meşrulaştırdıkları bir hammadde niteliğindedir. Bu gün için pek söylenecek bir şeyin olmadığı durumlarda, geçmiş daha şaşıla bir dayanak noktası olur (Hobsbawn, 1999: 9). Efsanelerle başlayıp, Bosna’nın Vişegrad kasabasının yaklaşık dört asırlık panoramasını günlük yaşamdan kesitler şeklinde aktaran Andrić, edebiyat vasıtasıyla, aynı zamanda kendi bakış açısından tarihsel olayları da değerlendirmiştir. Yazarın yazdıklarına bakılırsa, Sokullu Mehmet Paşanın içindeki sızıyı dindirmek için yaptırdığı köprü, ne o sızıyı dindirmiş ne de gerçek anlamda ortak bir buluşma noktası olarak işlevselliğini koruyabilmiştir. Bilakis bu köprü, bilhassa Hristiyan-Sırp kasabalıların gönlünde sızıya dönüşmüştür. İnşa aşamasından itibaren adeta Osmanlı Devleti ile bağdaştırılan köprü, zaman zaman farklı etnik kökene ve dine mensup insanların bir araya geldiği bir mekân olarak tasvir edilmiş olsa da, daha çok akıllarda, masum ikiz bebeklerin, Radisav’ın, Mile’nin, Yelisey’in, Rahip Mihaylo’nun ve daha yüzlerce masumun canına kıyılan bir mekân olarak kalmıştır. Neredeyse tüm öldürülenlerin ortak noktası masum ve savunmasız, Hristiyan ve Sırp olmalarıdır. Eser boyunca, zulmeden taraf hep Osmanlı Devleti’dir. Bu durum, örneklerden de görülebileceği üzere yazarın ikili zıtlıklar oluşturmasını sağlamış ve bunun yanında değişmeyen bir hiyerarşik düzen geliştirmesine neden olmuştur. Dönemin şartlarının bu günküden farklı olduğu ve tarihin her devrinde görevini suiistimal eden devlet görevlilerinin mevcudiyeti göz önünde bulundurulduğunda, Osmanlı Devleti’nin Balkan politikalarında yüzde yüz hoşgörülü ve adil olduğunu iddia etmek gerçek dışı olur. Elbette yaşadığı dönem şahit oldukları, aldığı eğitim ve etraftan duydukları, yazarın böyle bir tutum sergilemesini sağlamıştır, ancak öyle anlaşılıyor ki yazar, eserinde Hristiyan-Sırp mağduriyetini aktarmak adına Osmanlı Devleti’ni ve Müslüman Türk’leri, tamamen basmakalıp ve önyargılı bakış açısıyla şeytanlaştırmıştır. Yazarın, Osmanlı Devleti’nin Millet Sistemi ile büyük bir kısmı Ortodoks olan Balkan Halklarını, Fener Rum Patrikhanesine bağladığı ve Patriğin Osmanlı vezirine eşit olduğundan bihaber olması mümkün

değildir. İstisnalar dışında, sözü geçen devlet politikası çerçevesinde, Osmanlı hâkimiyetindeki Balkan Haklarını temsil eden din ve devlet büyüklerinin olduğu aşıkârdır. Bunun yanında, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da hala mevcudiyetini koruyan kültürel mirası da, Andrić'in, *Drina Köprüsü*'nde oluşturduğu ikili zıtlıklar ve hiyerarşik düzende taraflı ve duygusal davrandığının delili niteliğindedir. Ayrıca mevcut tutum, arka planında Hristiyan dünyasında Haçlı seferleriyle başlayıp süregelen arketip Müslüman düşmanlığını da anımsatmaktadır.

KAYNAKLAR

- ANDRIĆ, Ivo (2017), *Drina Köprüsü*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ANDRIĆ, Ivo (1977), *The Bridge on the Drina*, Çeviren Lovett F. Edwards. University of Chicago Press, Chicago.
- ANDRIĆ, Ivo (1990), *The Development of Spiritual Life in Bosnia under the Influence of Turkish Rule*, ed. and trans. Zelimir B. Juricic and John F. Loud. Duke University Press, Durham
- ANDRIĆ, Ivo (1999), *Travnik Günlüğü*. (Çev. Tahir Alangu), İletişim Yayınları, İstanbul.
- BAYRAM, Sibel (2014), Ivo Andrić'in *Drina Köprüsü* Adlı Romanı Bağlamında Hayatlara Uzanan Köprüler, *Köprüler*, Journal of Turkish Studies, (Volume 9: Issue 9), 271-282.
- BOOSE, Lynda. E (2002), *Crossing the River Drina: Bosnian Rape Camps, Turkish Impalement, and Serb Cultural Memory*. Signs: Journal of Women in Culture and Society, 28(1), 71-96.
- DEMİR, Musa (2016), İvo Andrić'in *Drina Köprüsü* Adlı Romanında Osmanlı Algısına Genel Bir Bakış, *Avrasya Etüdlere*, 50/2016-2, ss. 453-470.
- HOBBSAWM, Eric. (1999), *Tarih Üzerine*, (Çev. O. Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- KAYA, Muharrem. (2014), *Drina Köprüsü ve El Greko'ya Mektuplar Romanlarında 'Öteki' Türkler, Müslümanlar, Hürriyet Gösteri*, sayı: 313, Temmuz-Ağustos-Eylül 2014, s. 90-110.
- KOLCU, Abdurrahman (2003), İvo Andrić ve *Drina Köprüsü* Romanı, *TÜBAR-XIV-/2003-Güz*, ss. 219-245.

- KUYTOV, Ahmed (2015), Philosophical Analysis of the Balkans. International Student Scientific Multilingual Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University (ISJICUA) Vol. 1. ss. 6-13.
- JANORA, Lauren & Leigh, Lydic (2010), jano
- SADOĞLU, Hüseyin (2016), Balkanlar'da Milliyetçilik ve Din. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 2(1), ss. 1-10.
- SELLS, Michael. A. (1996), The Bridge Betrayed: Religion and Genocide in Bosnia (Vol. 11). Univ of California Press.
- VUCINICH, Wayne, S. (1995), Ivo Andric Revisited: The Bridge Still Stands. University Of California At Berkeley, U.S.A.
- ZELA, Granit (2017), Myth and History in the “The Three-Arched Bridge” and “The Bridge on the Drina” of Ismail Kadare and Ivo Andric, Academic Journal of Interdisciplinary Studies, 5(3 S1), 193-197.